

K problematice sítě vysokých škol

Vladimír Roskovec

Položí-li se otázka „Je v ČR vysokých škol hodně nebo málo?“, je třeba si nejprve ujasnit, které vysoké školy máme na mysli (a co si vůbec pod pojmem „vysoká škola“ představujeme), a pak podle čeho se má „správný“ počet těchto škol posuzovat. K těmto dvěma problémům bych se rád stručně vyjádřil. Ponechávám zcela stranou problémy, podle mne mnohem vážnější, jako je struktura a počet studijních oborů, studijních programů, fakult, poboček vysokých škol aj., které s problematikou sítě rovněž souvisejí.

Je zřejmé, že přesné a jednoznačné kritérium pro „správný“ či optimální počet VŠ neexistuje, podobně jako neexistuje pro počet nemocnic, pojišťoven, bank apod. Těmto institucím je společné, že jejich činnost se dotýká důležitých momentů života občanů, a tudíž stát jejich síť (a kvalitu) nějakým způsobem na jedné straně zajišťuje, na druhé reguluje. Ve zmíněných oblastech moderní státy připouštějí působení i soukromých subjektů a těch se ta regulace týká především, i když ne zdaleka výlučně.

Regulace se děje zpravidla formou udělování „státního souhlasu“ či licence provázenou nějakou formou státního dohledu či dozoru. Podmínky udělování státního souhlasu/licence stanoví zákon, který obsahuje i různé více či méně náročné požadavky, které musí žadatel splnit. Při schvalování těchto zákonů byla snaha maximálně omezit libovůli státních úředníků, takže při splnění všech požadavků vzniká na zřízení instituce v podstatě právní nárok. Úředníci mohou udělení licence různě komplikovat nebo protahovat, ale když si někdo vezme do hlavy, že zřídí nemocnici, banku nebo vysokou školu a má dost času a peněz, určitě se mu to dříve či později podaří. Problematika soukromých vysokých škol a jejich počtu či sítě má tedy svá specifika, řídí se vlastními hledisky a pravidly, a ponechal bych ji stranou. Ostatně i při velkém počtu těchto škol (45 v r. 2009) se týká jen asi 12 % studentů.

Čím se řídí **zřizování státních a veřejných vysokých škol**? Především hledisky a důvody **politickými**, mezi než patří i hlediska národnostní, strategická apod. Platí to od Karla IV. až po dnešek. Stát potřebuje mít dostatečný počet lékařů, učitelů, důstojníků, soudců a mnoha dalších odborníků a zajišťuje jejich vzdělávání. Zřizování těchto vysokých škol se u nás děje zákonem, je tedy svěřeno nejvyšší politické reprezentaci. A není jistě náhodou, že ke zřizování (a někdy též rušení) vysokých škol dochází často brzy po změnách politického režimu (1918, 1945, 1948, 1989), dokud je ještě politická vůle jakž takž jednotná.

Ze strategicko-ekonomických důvodů bývají zřizovány vysoké školy technické, báňské, veterinární, zemědělské (viz např. zřizování technických VŠ v roce 1952 s nástupem politické linie socialistické industrializace).

S politickými hledisky úzce souvisí i hlediska **regionální** či **místní**. Je nesporné, že existence vysoké školy zvyšuje šance na vzdělávání především v místě jejího sídla a jeho okolí. Tyto zřetelové hrály významnou roli při zřizování vysokých škol v Brně a Bratislavě po roce 1918. A dobře si pamatujeme, jak po roce 1989 každé větší město usilovalo o zřízení vysoké školy nebo alespoň fakulty a nabízelo pro to bývalé sekretariáty KSČ. Nikdo nechtěl kasárna, nové továrny (ty se ovšem ani moc nenabízely), o věznicích nemluvě. Nebyl to a není projev pouhého lokálního patriotismu (jakkoli úctyhodného), ale výraz přesvědčení, že vzdělání a vzdělávání je žádoucí hodnota, která prospívá občanům, tedy i městu. Připomíná mi to situaci koncem 19. a začátkem 20. století, kdy města často s velkými počátečními náklady zřizovala gymnázia a

průmyslové školy. Tyto v dobrém slova smyslu lokální důvody se celkem snadno ztransformují do obecné politické roviny (podpora rozvoje regionu a vzdělanosti v něm apod.). K těmto hlediskům přistupují i ryze praktická hlediska: není únosné, aby všichni vysokoškoláci studovali v metropoli, dojížděli tam, bydleli tam, přepravovali se hromadnou dopravou apod.

I když při tom nelze zcela vyloučit i jiné vlivy, jako je např. tradiční rivalita mezi sousedními městy (Pardubice – Hradec Králové, Opava – Ostrava) nebo uplatňování osobních či skupinových ambicí a zájmů, regionální či místní hlediska mají značnou váhu a není radno je přehlížet.

Podíváme-li se na seznam českých veřejných vysokých škol¹ v příloze, můžeme výše uvedené důvody a hlediska snadno identifikovat. Školy jsem rozdělil do několika skupin (barevně odlišených):

- 1) oborově pestré univerzity,
- 2) širě zaměřené technické VŠ,
- 3) oborově profilované (specializované) VŠ,
- 4) umělecké VŠ,
- 5) neuniverzitní VŠ.

Na konci seznamu jsou dvě nedávno vzniklé neuniverzitní VŠ – důvody vzniku jsou jasně politické (kraj Vysočina chtěl mít VŠ; stát chtěl podpořit bakalářské studium).

Všechny ostatní veřejné VŠ jsou univerzitní.

Čtyři VŠ umělecké jsou sice v mnoha ohledech specifické, nicméně jasně vyjadřují snahu o podporu a rozvoj národní kultury na nejvyšší úrovni.

U skupin škol 2) a 3) jsou důvody vzniku jasně ekonomicko-strategické.

Ve všech skupinách 1) až 4) najdeme vždy dvojici podobných škol – jednu v Praze, druhou v Brně (UK – MU, ČVUT - VUT, ČZU – MendU, AMU - JAMU). Hlediska politická tu splývají s hledisky regionálními/zemskými.

Nejvýrazněji se regionální hledisko uplatňuje v nejpočetnější skupině oborově pestrých univerzit – podrobněji se touto skupinou zabývá ve svém příspěvku prof. Musilová.

I po této zběžné prohlídce lze zodpovědně konstatovat, že důvody, které vedly ke vzniku všech těchto škol, trvají i nadále, každá z nich má svůj *raison d'être*, má únosný počet studentů; při bližším zkoumání bychom zjistili, v něčem vyniká.

Můžeme se ptát, jak dlouho má proces zřizování vysokých škol pokračovat, zda existuje nějaká mez pro jejich počet. Absolutní mez samozřejmě neexistuje, pokud se objeví vážný důvod, parlament další školu zřídí. V současné době se struktura univerzitních veřejných VŠ jeví jako stabilizovaná.

Aby nevznikl dojem, že v českém vysokém školství k žádné restrukturalizaci nikdy nedošlo a nedochází, jen poznamenám, že

v r. 1990 byly inkorporovány samostatné teologické fakulty do univerzit(y),

v r. 1991 byly samostatné pedagogické fakulty začleněny do nově zřizovaných univerzit,

v r. 2004 byly sloučeny 3 vojenské vysoké školy a vznikla Univerzita obrany.

Patrně jste si všimli, že jsem se vůbec nezmínil o souvislosti počtu vysokých škol a počtu studentů. Každý by čekal, že by zde měla existovat přímá úměrnost. V rozpětí několika staletí by se jistě prokázala, v uplynulých dvaceti letech ale neplatí: zatímco počet veřejných (univerzitních) vysokých škol vzrostl z 23 na 24 (o 4 %), počet studentů vzrostl téměř o 200 %!

¹ Vynechávám dvě vysoké školy státní: důvody jejich existence jsou jasné, jejich počet byl ostatně v roce 2004 zredukován.

Na závěr ještě malé srovnání se zahraničím. Má sloužit jen jako ilustrace, v žádném případě jako argument pro to či ono.²

K tomuto srovnání je třeba krátce předeslat, co budeme srovnávat. Jelikož naše veřejné vysoké školy jsou převážně univerzitní, omezme se na ty, které se v zahraničí nazývají univerzitami. Ani tam není tato kategorie všude stejně definovaná. Zpravidla se mezi ně nepočítají umělecké VŠ, i když se někde univerzitami nazývají (např. v Rakousku a Finsku), VŠ pedagogické a vojenské. Započítávají se Open university. Když tedy umělecké školy vynecháme, je u nás 20 univerzit.

Pro srovnání jsem vybral několik zemí, kde byly údaje snadno k dispozici, většinou v rámci projektu OECD Thematic Review of Tertiary Education. Státy jsem seřadil podle počtu obyvatel.

Komentář: Ve všech srovnávaných zemích (kromě ČR) existuje rozvinutý neuniverzitní sektor, ve kterém působí poměrně velký počet spíše menších institucí a ve kterém se vzdělává významná (někdy majoritní) část studentů. V ČR je tento sektor jasně minoritní (většina soukromých VŠ, 2 veřejné, VOŠ). Tyto neuniverzitní instituce do našeho srovnání nezahrnujeme.

Finsko mělo v r. 2005 20 univerzit: 10 mnohooborových, 3 technické, 3 ekonomické, 4 umělecké (pro naše srovnání bychom použili 16). Nový zákon o univerzitách (2009) snížil počet univerzit na 16 (sloučil např. univerzity v Joensuu a Kuopio na *University of Eastern Finland*, spojil Helsinki University of Technology, Helsinki School of Economics a University of Art and Design do *Aalto University* (15 tis. studentů)). Ubyla tedy jedna umělecká škola, takže od 16 stávajících univerzit odečteme 3 umělecké = 13 univerzit.

Rakousko: Mezi 15 univerzitami jsou 3 lékařské – obdobné instituce existují i v Nizozemsku, ale tam se mezi univerzity nepočítají!

Švédsko: nejasné postavení a velikost 3 soukromých univerzit.

Francie: postavení vysokých škol s názvem *École* je velmi podobné univerzitám.

Země	Počet obyvatel (mil.)	Počet univerzit	Počet univerzit na 10 mil. obyv.
Norsko	4,6	7	15,2
Finsko	5,2	13	25
Rakousko	8,2	15 (+ 1 <i>Open</i>)	18,3 (19,5)
Švédsko	9,0	14 (+3 soukr.)	15,6 (18,9)
ČR	10,2	20	19,6
Nizozemsko	16,5	14	8,5
UK	60,6	116	19,1
Francie	60,8	60 (+23 <i>École</i>)	9,9 (13,7)
Německo	82,4	102	12,4

V tomto srovnání můžeme rozlišit 6 spíše menších zemí a 3 poměrně velké. Nelze říci, že by se tyto skupiny v hustotě univerzit nějak významně lišily³, rozdíly uvnitř skupin jsou rozhodně větší než mezi skupinami.⁴ Lze říci, že ve své skupině Česká republika v zásadě nevybočuje.

² Souhlasím s názorem polského myslitele Ryszarda Logutka (byl též krátce polským ministrem školství), že argument „vždyť přece na Západě...“ je jeden z nejvíce nemoudrých, jaký se mohl objevit ve svobodné zemi. (Viz Logutko, R.: Ošklivost demokracie a jiné eseje. CDK, Brno 2009, s. 141.)

³ Očekávali bychom, že čím větší země, tím relativně méně univerzit (stačí např. jedna veterinární, jedna lékařská, jedna ekonomická). Ale hrají zde roli patrně i jiné okolnosti.

⁴ I když vezmeme v úvahu, že v případě Nizozemska je počet srovnatelných vysokých škol zřejmě podhodnocen..

Veřejné vysoké školy v České republice (2008)

Název, sídlo	Rok založení	Počet fakult	Počet studentů
<i>Veřejné vysoké školy (celkem)</i>		127	303 731
Karlova univerzita v Praze	1348	17	45 758
Masarykova univerzita, Brno	1919	9	34 263
Univerzita Palackého v Olomouci	1577	7	19 504
Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích	1991	7	10 731
Západočeská univerzita v Plzni	1991	7	16 797
Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem	1991	7	9 203
Ostravská univerzita v Ostravě	1991	4	9 239
Slezská univerzita v Opavě	1991	2	6 101
Univerzita Hradec Králové	1992	3	7 904
Univerzita Pardubice	1950	5	8 958
Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně	2000	5	10 941
České vysoké učení technické v Praze	1707	7	21 973
Vysoké učení technické v Brně	1899	8	20 932
Technická univerzita v Liberci	1953	6	8 766
Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava	1849	7	21 717
Veterinární a farmaceutická univerzita Brno	1918	3	2 726
Vysoká škola chemicko-technologická v Praze	1952	4	3 858
Vysoká škola ekonomická v Praze	1953	6	17 278
Česká zemědělská univerzita v Praze	1952	4	16 988
Mendelova univerzita v Brně	1919	4	9 365
Akademie múzických umění v Praze	1945	3	1 274
Academie výtvarných umění v Praze ²⁾	1896		307
Vysoká škola umělecko-průmyslová v Praze ²⁾	1885		464
Janáčkova akademie múzických umění v Praze	1947	2	626
Vysoká škola polytechnická Jihlava ²⁾	2004		1 527
Vysoká škola technická a ekonomická v Českých Budějovicích ²⁾	2006		324

²⁾ Nečlenění se na fakulty